

Kiełbik, Jerzy

"Homo doctus in se semper divitias habet. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Januszowi Małkowi z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin i pięćdziesiątej rocznicy rozpoczęcia pracy naukowej", pod red. Wojciecha Polaka, Toruń 2008 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 3, 362-364

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nigdy nie przypuszczali, że rozpoczynając wojnę, skończą ją oddaniem Prus Polsce i Rosji”. Druga wojna światowa zmieniła wszystko. Na Warmii i Mazurach pojawili się nowi mieszkańcy, którzy – jak pisze autor – stanęli przed wyzwaniem „kształtowania i osuwania krajobrazu kulturowego”, który zastali. Dla wielu z nich zmieniło się wszystko – począwszy od otaczającej przyrody, poprzez wygląd i wyposażenie domów, na sąsiadach skończywszy. Początkowo oburzało ich to, co niemieckie. Integrować i spajać próbował Kościół i ludzie świadomi polskiej obecności na tych terenach. Tę powojenną rzeczywistość widzianą oczyma nowo przybyłych mieszkańców, pokazuje autor w przyczynku *Olsztyn roku 1945*. Olsztyn byłby dziś zapewne zupełnie innym miastem, gdyby nie dwa jego istotne ośrodki – uniwersytet i fabryka opon samochodowych. Im to poświęca autor dwa swoje szkice, opisując trudną i długą drogę do ich powstania oraz wpływ, jaki wywarły na rozwój i charakter Olsztyna. W części odnoszącej się do czasów najnowszych nie mogło zabraknąć re-eksji poświęconej wydarzeniom z lat 1980–1981. Autor opisuje działalność olsztyńskiej „Solidarności”, jej powstanie, sukcesy i niepowodzenia, ale nade wszystko wielki społeczny entuzjazm, poczucie zjednoczenia i nadziei na lepsze, jaki temu ruchowi towarzyszył. Jest wreszcie w tym zbiorze piękny, pełen nostalgii esej, dotyczący Kresów i ich mieszkańców, o tym, jak postrzegano je dawniej i jak powinniśmy widzieć je dziś. Na zakończenie autor kreśli szkic, w którym podsumowuje na przestrzeni wieków osiągnięcia i porażki Olsztyna, podkreśla duże zaangażowanie mieszkańców w rozwój miasta, w tej prawidłowości upatrując jego szansę na przyszłość.

Stanisław Achremczyk w swojej nowej książce *Między Wisłą a Niemnem. Szkice historyczne*, przybliży w sposób bardzo interesujący dzieje obszaru położonego między tytułowymi rzekami. Wydaje się, że w zamyśle autora książka ma być zachętą dla czytelnika, by przez pryzmat często małych, lokalnych, czasami wydawałoby się nieistotnych wydarzeń, próbować poznawać i zgłębić historię. Chce zainspirować odbiorcę do odkrywania historii swoich rodzinnych stron – swojej małej ojczyzny.

Marek Sidor (Suwałki)

Homo doctus in se semper divitias habet. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Januszowi Małkowi z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin i pięćdziesiątej rocznicy rozpoczęcia pracy naukowej, pod red. Wojciecha Polaka, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, ss. 472.

Na wstępie warto zaznaczyć, że debiut naukowy Jubilata miał miejsce na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”. W 1958 r. opublikował tu niespełna trzydziestostronicowy artykuł na temat „Poczty Królewieckiej”¹. Także późniejsza współpraca Profesora z „Komunikatami” układała się nadzwyczaj pomyślnie.

Księga pamiątkowa składa się z 25 artykułów napisanych – jak określili redaktor Wojciech Polak – przez badaczy młodszych pokoleń – uczniów Profesora, których wspierał swą radą, oraz uczniów Jego uczniów (s. 14). Tematycznie publikacja jest niejednorodna, wydzielić można dwie zasadnicze grupy prac: tom rozpoczynają artykuły mieszczące się w kręgu zainteresowań badawczych Jubilata, te przeważają, kończą zaś opracowania skupione wokół dziejów najnowszych Polski, zwłaszcza badań nad Służbą Bezpieczeństwa.

¹ J. Małek, „Poczta Królewiecka” 1718–1720. (Pierwsza polska gazeta w Prusach), *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1958, nr 4, ss. 325–353.

Pracę otwiera artykuł autorstwa Wojciecha Polaka *Profesor Janusz Mallek – historyk – nauczyciel – humanista* (ss. 9–14), prezentujący sylwetkę Jubilata z naciskiem położonym na jego prace badawcze i rozwój naukowy. Podkreślenia wart jest dorobek prof. Janusza Małłka, obejmujący 4 monografie, 5 edycji źródłowych i około 180 artykułów (s. 13). W książce zamieszczono *Bibliografię prac profesora Janusza Małłka* (ss. 30–60); ich zestawienia dokonał Michał Białkowski. Białkowski sporządził również *Wykaz prac doktorskich i magisterskich napisanych pod kierunkiem profesora Janusza Małłka* (ss. 19–29). Ważne miejsce zajmuje w *Księdze pamiątkowej Tabula gratulatoria* (ss. 15–18).

Pierwszy artykuł, autorstwa Danuty Bogdan, nosi tytuł *Wilkierz wsi Ząbrowo (Sommerau) w starostwie iławskim z drugiej połowy XVII wieku* (ss. 61–77). Wartość artykułu podnosi zamieszczony dodatek źródłowy w postaci pełnego tekstu omawianej ordynacji. Jako drugie zamieszczono opracowanie Jacka Wijaczki *Podpalać czy nie podpalać stosu? Koszty procesu o czary w Prusach Książęcych (Brandenburskich) w XVI–XVIII wieku* (ss. 78–85), stanowiące rozwinięcie opublikowanej wcześniej pracy poświęconej procesom o czary². Kolejny autor – Wojciech Polak – oprócz wspomnianego wstępu, dedykował Jubilatowi artykuł, będący kartą z dziejów tzw. Dymitriady, pt. *Kuchnia moskiewska w świetle pamiętników Stanisława Niemojewskiego z lat 1606–1608* (ss. 86–97). O dziejach polskiej ekspansji na Moskwę przypomniał również Piotr Florek w tekście *Zapomniana bitwa – Rachmanowo (2 X 1608 r.)* (ss. 117–138).

Okresem nieco wcześniejszym zajął się Andrzej Żygadło, ukazując *Konflikt Gdańska ze Szwecją w latach 1534–1535 na tle sytuacji politycznej Skandynawii w I połowie XVI wieku* (ss. 139–161). Czasów nieznacznie późniejszych dotyczy natomiast artykuł Agnieszki Marchwińskiej *Instrukcja Zygmunta Augusta około urzędzenia dworu Katarzyny Habsburżanki z 1553 roku* (ss. 171–184).

Sprawy religijne porusza Wojciech Sławiński w artykule *Program ekumeniczny ewangelików polskich w świetle obrad toruńskiego synodu generalnego 1595 roku* (ss. 98–116). Tematycznie nawiązuje do niego tekst Joanny Milewskiej-Kozłowskiej „*Des heyligen Geystsdeutlicher warnungsbrieffe*” *Jana von Schwarzenberga z 1526 roku jako ciekawy przykład propagandy protestanckiej w Prusach Książęcych* (ss. 228–236). W kręgu problematyki religijnej pozostaje również artykuł Waldemara Rozynkowskiego *Dziedzictwo religijne po zakonie krzyżackim w okresie nowożytnym – wybrane zagadnienia* (ss. 251–262).

Stosunek prawosławnych do rokoszu Zebrzydowskiego porusza Tomasz Kempa w szkicu *Prawosławni wobec rokoszu Zebrzydowskiego* (ss. 263–283). Do tego wydarzenia nawiązuje również Arkadiusz Czwołek, prezentując sylwetkę Janusza Radziwiłła – *Działalność opozycyjna Janusza Radziwiłła, podczaszego litewskiego w czasach panowania Zygmunta III* (ss. 185–227). Losom rodu Radziwiłłów obszerny artykuł poświęcił Michał Białkowski – *Kariery polityczne i drogi awansów Radziwiłłów w latach 1492–1572* (ss. 284–341).

W *Księdze pamiątkowej* zaprezentowano także badania społeczne. Tę część publikacji otwiera tekst Wojciecha Szramowskiego prezentującego mało rozpoznane zagadnienie *Wpływu epidemii na demografię małego miasta Prus Królewskich na przykładzie Sztumu* (ss. 162–170). Krzysztof Mikulski i Krzysztof Kopiński przedstawili inny problem społeczny – przykład rodziny toruńskiej aspirującej (bez powodzenia) do przedarcia się do elity władzy – *Rodzina Jachin z Torunia w XIV i XV wieku (przykład średniozamożnych mieszczan)* (ss. 237–250).

Ostatnim artykułem dotyczącym badań nad epoką nowożytną jest opracowanie Aleksandra Smolińskiego *Kamieniec Podolski i jego zamek jako ślady dawnej Rzeczypospolitej Obojga Naró-*

² Jacek Wijaczka, *Procesy o czary w Prusach Książęcych (Brandenburskich) w XVI–XVIII wieku*, Toruń 2007.

dów (ss. 342–355). Na marginesie należy zaznaczyć, że reprodukcja siedemnastowiecznego planu tej twierdzy wykonana przez Cypriana Tomaszewskiego znalazła się na okładce *Księgi*.

Kolejne opracowania dotyczą już historii współczesnej. Tę otwiera artykuł Romana Bäcker'a *Okrągły stół, pomiędzy totalitaryzmem a demokracją?* (ss. 356–360). Dalej następują opracowania: Sylwi Galij-Skarbińskiej *Działania Służby Bezpieczeństwa wobec Studenckiego Ośrodka Wolnych Dyskusji na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika (1979 r.)* (ss. 361–374); Izabeli Mazanowskiej *Relacja Służby Bezpieczeństwa z uroczystości koronacji Obrazu Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w kościele św. Józefa w Toruniu* (ss. 375–381); Przemysława Ruchlewskiego *Sprawozdanie Służby Bezpieczeństwa z toruńskiego festiwalu „Sacrosong” w 1973 r.* (ss. 382–412); Igora Makacewicza *Raport z województwa pomorskiego dotyczący realizacji instrukcji Ministra Bezpieczeństwa Publicznego Romana Romkowskiego w sprawie inwigilacji Kościoła katolickiego (1949 r.)* (ss. 413–424); Wojciecha Polaka *„Informacja” bydgoskiej Służby Bezpieczeństwa z lutego 1960 r. dotycząca sytuacji na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu* (ss. 425–446) oraz Kamila Błaszczyka *Model życia młodzieży prezentowany na łamach Tygodnika Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej „Razem” w latach 1976–1980* (ss. 447–472).

Jak wspomniano wyżej, *Księga pamiątkowa* jest różnorodna pod względem tematycznym, ale, co także warto raz jeszcze podkreślić, w przeważającej części utrzymana w kręgu zainteresowań badawczych Jubilat. Publikacja prezentuje się znakomicie również pod względem edytorskim: dobrej jakości papier, twarda okładka, staranna redakcja.

Jerzy Kielbik (Olsztyn)

„Ostródzki Przegląd Historyczny”, 2005 [druk. 2007], t. 1, pod red. Ryszarda Sajkowskiego, Muzeum w Ostródzie, ss. 311.

Muzeum w Ostródzie publikowało dotychczas wydawnictwa związane ściśle z dziejami regionu ostródzkiego¹ oraz zbiór wystąpień z konferencji „Religia i polityka w świecie antycznym” (Ostróda 19–20 października 2001)². Obecnie przekazuje czytelnikom periodyk, który różniąc się od wcześniejszych przedsięwzięć wydawniczych, zawiera materiały dotyczące zarówno historii regionalnej, jak i historii Polski i powszechnej. „Ostródzki Przegląd Historyczny”, mimo że przygotowany już w 2005 r., ukazał się dopiero na początku 2008 r. Zawiera 13 artykułów, które w kilku przypadkach powstały na podstawie wykładów wygłoszonych na ostródzkim zamku. W artykułach poruszono problematykę związaną z historią w możliwie najszerszym zakresie chronologicznym – od starożytności po historię najnowszą, znajdujemy także opracowania z dziedziny językoznawstwa, etnografii i archeologii. Wszystkie zaopatrzone są w streszczenia w języku angielskim, jeden dodatkowo w aneks źródłowy, dwa w ilustracje oraz tablice. Osobne działy to „Recenzje i omówienia” oraz „Kronika” za lata 1999–2004, opisująca tworzenie się muzeum oraz jego działalność.

Dział „Artykuły i materiały” otwiera opracowanie Sergiusza Sharypkina *Wyspa Santoryn – Pompeje świata egejskiego* (ss. 11–20). Autor w barwny sposób przedstawia dzieje wyspy Santoryn (gr. Thera) leżącej na południowym krańcu archipelagu Cyklady. Szczególną uwagę poświę-

¹ *Szkice z dziejów Ostródy i okolic*, pod red. R. Sajkowskiego, Ostróda 2003; M. J. Hoffmann, A. Mackiewicz, *Średniowieczne założenia obronne powiatu ostródzkiego*, Studia i Materiały Muzeum w Ostródzie, 1, pod red. R. Sajkowskiego, Ostróda 2004; *Ostróda – siedem wieków dziejów miasta*, pod red. R. Sajkowskiego, Ostróda 2005.

² *Religia i polityka w świecie antycznym*, pod red. R. Sajkowskiego, Ostróda 2005.